

44 GÜNLÜK VƏTƏN SAVAŞINDAN SONRA QAFQAZ VƏ XƏZƏR REGIONUNDA ƏMƏKDAŞLIĞIN YENİ PERSPEKTİVLƏRİ

NAQİF HƏMZƏYEV

*Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin deputatı*

E-mail: dr.hamzanagif@gmail.com

Cənubi Qafqaz son 200 ildən artıq müddətdir ki, dünya siyasəti və gücləri üçün əhəmiyyətli bir bölgədir. SSRİ-nin süqutundan sonra regionda xeyli ərazi sərhəd münaqişələri, separatizm meyilləri gücləndi. Dünyanın bir sıra geosiyasi gücləri bu münaqişələrin həll edilməsi ilə bağlı region dövlətlərinə münasibətdə birmənalı mövqə sərgiləmədilər. Həmin geosiyasi güclər Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlığına müxtəlif bəhanələrlə haqq qazandırır və bu prosesi münaqişənin getdiyi bir zamanda davam etdirirdilər.

44 günlük Vətən müharibəsindən sonra regionda konfrantasiya münasibətlərinə deyil, əməkdaşlıq mexanizmlərinə, regional layihələrin həyata keçirilməsinə önəm verilməyə başlandı. Mühüm regional layihələrin, eləcə də Naxçıvan üzərindən Aralıq dənizi və Xəzər dənizi hövzələrini birləşdirən dəhlizin yaradılması yeni inkişaf perspektivləri vəd edirdi. Bu kontekstdə Prezident İlham Əliyevin liderlik keyfiyyəti və Ali Baş Komandan kimi fəaliyyəti ön planda yer tuturdu. Dövlət başçısı İlham Əliyev postmüharibə dövründə yaranmış yeni geosiyasi şəraitlə bağlı deyirdi: “Bu gün yeni bir vəziyyət yaranıb, bu vəziyyəti biz yaratmışıq. Biz reallıqlar yaradan ölkəyik və bundan əvvəlki dövrlərdə də bizim təşəbbüsümüzlə reallaşan bir çox layihələr bölgəyə yenilik gətirib, əməkdaşlığın yeni formatlarını şərtləndirib”[2].

Azərbaycan regionda konfrantasiya xəttini dəyişərək bölgəni əməkdaşlıq və təhlükəsizlik geosiyasi müstəvisinə çıxarmaq üçün təşəbbüsü öz əlinə aldı. Müharibədən sonra Azərbaycan həm diplomatik-siyasi, həm hərbi-təhlükəsizlik, həm də informasiya sahələrində mühüm geosiyasi şərait yaratdı. Bu baxımdan 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra formalaşan yeni geosiyasi mənzərəni araşdırmaq və onu təhlil etmək mühüm elmi və siyasi aktuallıq kəsb edir.

Cənubi Qafqaz regionu geosiyasi və strateji əhəmiyyətinə görə diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu regionun əhəmiyyətini artıran əsas məqamlardan biri Xəzər hövzəsi enerji resurslarının dünya bazarları-

na nəql marşrutu üzərində yerləşməsidir. Avrasiya nəqliyyat dəhlizinin bu regiondan keçməsi Cənubi Qafqazın geosiyasi və geoiqtisadi əhəmiyyətini daha da artırır. Sovet İttifaqının süqutundan sonra miras qalan münaqişələrdən biri də Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi olmuşdur. Beynəlxalq təşkilatların və aparıcı dövlətlərin səylərinə baxmayaraq 30 ilə yaxın bir müddət ərzində bəzi dövlətlərin münaqişəyə ədalətsiz yanaşması və konfliktin dondurulması istiqamətində siyasəti nəticəsində bu problem həll olunmamışdır. 1990-2020-ci illər ərzində Cənubi Qafqazda yaranan mürəkkəb geosiyasi şəraitdə bəzi xarici qüvvələr regionda yaranmış münaqişələri həll etmir, bu konfliktlərdən öz maraqlarına uyğun istifadə edirdilər. Bu qüvvələrin əsas məqsədi Azərbaycana ədaləti bərpa etməyə imkan verməmək, Ermənistanın işğalının nəticələrini əbədləşdirməkdən ibarət idi. Lakin Azərbaycan belə bir mürəkkəb şəraitdə ordu quruculuğu, hərbi sənayenin inkişafı, təhlükəsizliyin təmini və dövlətin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi istiqamətində mühüm diplomatik addımlar atırdı.

Azərbaycan bu tarixi ədalətsizliyi aradan götürmək üçün münaqişənin hərbi-siyasi güc vasitəsilə həll edilməsi istiqamətində addımlar ataraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsinə uyğun olaraq, 2020-ci il sentyabrın 27-dən etibarən Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Qarabağ bölgəsində “Sülhə məcburetmə” əməliyyatına başlamışdı [3, s. 260].

Müharibədən sonra yeni geosiyasi reallığın mərkəzi nöqtəsini əməkdaşlıq və təhlükəsizlik təşkil edir. Bu iki mühüm amili birləşdirən mexanizm isə dialoqdur. Prezident İlham Əliyev dialoq əsasında yeni regional əməkdaşlıq formatını – “3+3” və ya “5+1” əməkdaşlıq formulunu irəli sürürdü. Nəqliyyat-kommunikasiya sahəsində layihələrin icra edilməsi regional əməkdaşlıq üçün prioritet idi. Bu layihələr içərisində Horadiz – Zəngilan, Zəngilan – Naxçıvan və Naxçıvan – Türkiyə dəmir yolu layihələri [2] regional təhlükəsizlik və əməkdaşlıq baxımından əhəmiyyətli layihələr idi.

Xəzər dənizi və Qara dənizin, eləcə də Türkiyə, Rusiya və İran arasında mövqe tutan Cənubi Qafqaz beynəlxalq münasibətlər sisteminə əsaslı təsir göstərən, yeni geosiyasi reallıqlar yaradan əlverişli coğrafi mövqeyə malikdir.

Bərpa olunan enerji sahəsində Azərbaycanın regional mərkəzlərdən biri kimi Cənubi Qafqazda rolu daha da artdı. 2022-ci ilin dekabr ayında Buxarestdə yaşıl enerjinin inkişafı və ötürülməsi sahəsində “Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstan Hökumətləri arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında Saziş”in imzalanmasından sonra bu sənədin icra edilməsi ilə bağlı sürətli işlər həyata keçirilir. Saziş çərçivəsində yaşıl enerjinin Xəzər dənizindən Avropaya ötürülməsi nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycanın Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ərazisi yaşıl enerji sahəsində mühüm perspektivə malikdir. Qeyd edək ki, azad olunmuş Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə 2021-2023-cü illər ərzində 170 meqavat gücündə hidroelektrik stansiyalar istifadəyə verilmişdir [13].

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra yeni əməkdaşlıq prioritetlərindən biri kimi Cənubi Qafqaz ilə Mərkəzi Asiya arasında mövcud olan nəqliyyat-kommunikasiya imkanlarının genişləndirilməsi strateji bir məsələ kimi meydana çıxdı. Azərbaycan Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə tarixi və mədəni əlaqələrlə yanaşı, daha çox siyasi münasibətlərlə bağlıdır. Mərkəzi Asiya ilə Azərbaycan gələcəkdə nəqliyyat, təhlükəsizlik məsələləri baxımından daha çox inteqrasiyalaşmış münasibətlərdə ola bilər. Bunu Mərkəzi Asiya dövlətləri üçün nəqliyyat, təhlükəsizliyin və ixrac bazarlarına çıxışın əldə edilməsinin zəruriliyi şərtləndirir [12].

Buna görə də region dövlətləri üçün Orta Dəhliz layihəsi daha cəlbədidir və bu marşrutun həyata keçirilməsi üçün yeni fürsətlər yaranıb. Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi kimi də adlandırılan Orta Dəhliz 2014-cü ilin fevral ayında Azərbaycan, Qazaxıstan və Gürcüstan tərəfindən yaradılmış, sonradan Ukrayna, Polşa və Rumıniyanın hesabına genişlənməmişdir. Orta Dəhliz Çin – Qazaxıstan sərhədindən başlayaraq Mərkəzi Asiya dövlətləri və Xəzər dənizi üzərindən, daha sonra isə Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə ərazisindən keçərək Avropaya qədər uzanır. Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizinin daha da yaxşılaşdırılması üçün tələb olunan investisiyanın həcmi 18,5 mlrd. evrodur. Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi Qazaxıstan və Xəzər dənizi vasitəsilə Asiya və Avropanı birləşdirir. Mal-

lar Bakı limanı vasitəsilə Qafqaza daxil olur və Gürcüstana istiqamətlənir, oradan Bolqarıstan və ya Rumıniya vasitəsilə Aİ-yə daxil olmamışdan əvvəl iki alternativ yol – Türkiyə vasitəsilə quru yolu və ya Qara dənizdən keçən dəniz yolu var [12; 15].

Qeyd edək ki, Mərkəzi Asiyanın türkdilli dövlətləri ilə əməkdaşlıq Azərbaycanın xarici siyasətində mühüm istiqamətlərdən biridir. Türkdilli dövlətlər birliyinin əsası 1992-ci ildən başlayaraq keçirilən zirvə görüşləri ilə qoyulub. 2009-cu ildə Azərbaycanda, Naxçıvan şəhərində keçirilən toplantıda imzalanmış sazişə əsasən Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası – Türk Şurası yaradılıb. Həmin saziş Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Türkiyə dövlət başçıları tərəfindən imzalanıb. Sazişin Naxçıvanda imzalanmasının həm Azərbaycan, həm də türk dünyası üçün mühüm əhəmiyyəti var idi. Belə ki, Naxçıvan türk dünyasını 11 km-lik xətlə birləşdirən yeganə coğrafi məkandır [5, s. 686].

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra bu qurum çərçivəsində əməkdaşlıq daha da gücləndi. 2021-ci il noyabrın 12-də İstanbulda keçirilən Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VIII Zirvə Görüşündə Şura Türk Dövlətləri Təşkilatına (TDT) çevrildi. Burada Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan dövlət başçısı İlham Əliyevə Türk Dünyasının Ali Ordenini təqdim etdi. R.T.Ərdoğan türk dövlətləri arasında ticarət dövriyyəsinin həcmının 21 mlrd. dollar olduğunu vurğulayaraq, nəqliyyat və logistika sahələrində əlaqələrin möhkəmləndirilməsinin vacibliyini bildirdi: “Bu çərçivədə “Beynəlxalq kombinə edilmiş yük daşımaları haqqında Saziş”i ən qısa zamanda imzalamalıyıq. Beləliklə, Xəzərdən keçən Beynəlxalq Şərq-Qərb Orta Dəhlizi başda olmaqla aramızdakı bütün yolları bu coğrafiyanın əsas arteriyalarına çevirə bilərik. Azərbaycan – Naxçıvan bağlantısı da bu mənada həyati əhəmiyyət daşıyır”[11].

44 günlük Vətən müharibəsindən sonra Azərbaycanın Mərkəzi Asiyanın türk dövlətləri ilə münasibətləri müxtəlif formatlarda, o cümlədən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO) çərçivəsində inkişaf etdi. Bu baxımdan ECO-nun 2023-cü ilin noyabr ayında Daşkənddə keçirilən zirvə toplantısı regional əməkdaşlığın inkişafına xidmət edirdi. Azərbaycan bu təşkilat çərçivəsində regional əməkdaşlığa çox mühüm önəm verir. Əbəs yerə deyil ki, 2023-cü il oktyabrın 10-da Şuşada ECO-nun Nazirlər Şurasının 27-ci iclası keçirildi. Eyni zamanda, Şuşa şəhəri 2026-cı il üçün ECO-nun turizm paytaxtı elan edilib.

Azərbaycan bu təşkilatın üzvü olan Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan və Türkiyə ilə ikitərəfli əsasda da səmərəli qardaşlıq, dostluq əlaqələrinə malikdir. Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş Füzuli şəhərində Özbəkistan tərəfindən məktəb tikilib istifadəyə verilmişdir. Qazaxıstan tərəfindən maliyyələşdirilən yaradıcılıq mərkəzi inşa edilir.

Nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələrinin genişləndirilməsində İranın da mühüm rolu var. Azərbaycanla İran arasında İran ərazisi vasitəsilə Azərbaycandan Naxçıvana çıxış imkanı yaradan avtomobil və dəmir yolunun çəkilməsi barədə razılıq əldə edilib. Bu nəqliyyat – kommunikasiya yolu mühüm perspektivlərə malikdir. Belə ki, bu yol, Xəzərin o tayından gələn yüklərin bir hissəsinin İran, Naxçıvan və Türkiyə üzərindən Avropaya ötürülməsinin təmin olunmasına imkan verəcək.

Xəzər hövzəsi Azərbaycan qazı və neftini, Qazaxıstan neftini və Türkmənistan qazını özündə birləşdirməklə “soyuq müharibə”dən sonra Türkiyənin xarici siyasətinin əsas maraq dairəsində olan bölgələrdən birinə çevrildi. Digər tərəfdən, Türkiyə Xəzərin enerji ehtiyatlarının dünya bazarlarına nəqlində əsas tranzit ölkəyə çevrilmək istəyində Rusiya ilə rəqabət aparır [3, s.264].

Azərbaycanın TDT çərçivəsində də ikitərəfli münasibətlər kontekstində də Türkiyə ilə münasibətlərinin yüksək səviyyədə inkişafı bütün dünyaya məlum olan bir həqiqətdir. Türkiyə Prezidenti R.T.Ərdoğanın Qarabağ müharibəsinin ilk saatlarında verdiyi “Azərbaycan yalnız deyil!” bəyanatı Azərbaycan üçün mühüm siyasi və mənəvi dəstək idi. 44 günlük Vətən müharibəsi ərzində Azərbaycan Türkiyənin siyasi və mənəvi dəstəyini daim hiss etdi. Bu barədə 2023-cü il iyulun 21-də Şuşa Qlobal Media Forumunda çıxış edən Prezident İlham Əliyev mühüm bəyanatlar verdi: “İkinci Qarabağ müharibəsində Qələbədən sonra Azərbaycan və Türkiyə de-fakto mövcud olan münasibətlərini rəsmiləşdirdi və biz bunu məşhur Şuşa Bəyannaməsini imzalayaraq müttəfiqlik səviyyəsinə qaldırdıq. Həmin Bəyannamə bu mehmanxanadan bir neçə yüz metr kənarda imzalanıb və münasibətlərimizi müttəfiqlik səviyyəsinə qaldırıb. Bu, bizim xalqlarımız və ölkələrimiz üçün çox böyük sərvətdir. Bu Bəyannamə qarşımızda yeni üfüqlər açır.” [9].

Qeyd edək ki, 2021-ci il iyunun 15-də Azərbaycanla Türkiyə arasında imzalanmış müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsində tərəf-

lərin müdafiə və hərbi-texniki sahədə siyasətinin həyata keçirilməsində və silahlı qüvvələri arasındakı əlaqələrin daha da gücləndirilməsində sıx əməkdaşlıq edəcəyi göstərilirdi. “Şuşa Bəyannaməsi”ndə Zəngəzur dəhlizi və Naxçıvan – Qars dəmir yolunun inşasının sürətləndirilməsi yolu ilə iki ölkə arasında nəqliyyat - kommunikasiya əlaqələrinin intensivləşdirilməsi də nəzərdə tutulurdu [14].

Şuşa bəyannaməsindən irəli gələrək Türkiyə və Azərbaycan hərbiçiləri arasında keçirilən birgə hərbi təlimlər, Azərbaycanda “Bayraktar” Mərkəzinin yaradılması təşəbbüsü hər iki dövlətin müdafiə potensialının gücləndirilməsi istiqamətində atılan əhəmiyyətli və zəruri addımlardır [10].

Cənubi Qafqazda və Xəzər regionunda ABŞ, Rusiya və Avropa İttifaqı kimi güclərin maraqları toqquşur. Avrasiyanı öz nəzarətinə götürməklə “Dünya hökmranlığı” konsepsiyasını həyata keçirməyə çalışan ABŞ, Avrasiyanın ürəyi hesab olunan Qafqaza xüsusi əhəmiyyət verir. Eyni zamanda Cənubi Qafqazı özünün “arxa bağçası” hesab edən Rusiya bölgədə nüfuzunu qorumaq, təsirini artırmaq və enerji marşrutlarını nəzarətdə saxlamaq niyyətindədir. ABŞ həmişə olduğu kimi, regionda demokratiya, insan hüquqları və terrorizmə qarşı mübarizə adı altında öz təsir rıçaqlarını artırmaq məqsədi güddüyü halda, Rusiya bölgədə ənənəvi üsullardan – ərazi, etnik münasibətlərdən istifadə etməklə öz mövqeyini gücləndirməyə çalışır [3, s.264].

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra Azərbaycan regional əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün 6 ölkənin iştirakı ilə “3+3” formatının təşəbbüskarı qismində çıxış edir. Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə irəli sürülən və region dövlətləri arasında sıx əlaqələri, inteqrasiyanı nəzərdə tutan bu format Azərbaycanın 2023-cü ilin sentyabr ayında Qarabağda apardığı uğurlu antiterror əməliyyatından sonra daha da aktuallaşdı.

“3+3” formatında iştirak edən dövlətlərin ümumi iqtisadiyyatı 3 trilyon dollara yaxındır ki, bu da ABŞ, Çin, Yaponiya və Almaniyadan sonra dünyanın beşinci ən böyük iqtisadiyyatıdır. Platforma 331 milyon nəfər əhalisi ilə dünyada üçüncü, ərazisinə görə isə birincidir [1]. Azərbaycanın su, hava, avtomobil və dəmir yolu nəqliyyat infrastrukturuna daxil olan ölkələrin inteqrasiyasında mühüm amil kimi çıxış edə bilər [6]. Format çərçivəsində Cənubi Qafqaz ölkələri üçün böyük satış bazarı olan Rusiya, Türkiyə və İranla ticarət əlaqələrinin güclən-

məsi və inkişafı, platformanın yaratdığı ən əlverişli imkanlardan biridir.

Nəticə

Cənubi Qafqazda geosiyasi və geoiqtisadi baxımdan aparıcı aktor Azərbaycandır. SSRİ dağılıqdan sonra bir çox digər konfliktlər kimi Ermənistan – Azərbaycan, Qarabağ münaqişəsini də bölgə üçün miras qoymuşdu. Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın Qarabağ ərazisi 30 ilə yaxın bir müddət ərzində Ermənistanın işğalı altında olmuşdur.

İkinci Qarabağ müharibəsində Azərbaycan Ermənistan hərbi qüvvələrini ağır məğlubiyyətə uğradaraq işğal altındakı ərazilərini azad etmişdir. Müharibədən sonra Cənubi Qafqaz və Xəzər hövzəsində regional təhlükəsizliyə və qarşılıqlı dialoqa əsaslanan yeni əməkdaşlıq formatları meydana çıxdı. Azərbaycanın Xəzər regionu, xüsusilə Mərkəzi Asiya ilə əlaqələri daha da inkişaf etdi. Bunun əsas səbəbi Azərbaycan və Mərkəzi Asiyanın artan iqtisadiyyatı, demografiyası və geosiyasi potensialı ilə dünya siyasətində strateji əhəmiyyətə malik olan vahid tarixi-mədəni coğrafi regionu təşkil etməsi idi. Azərbaycanın səyləri ilə nəqliyyat-logistika şəbəkəsinin inkişafı, o cümlədən Ələt Dəniz Ticarət Limanının inşa edilməsi, Azərbaycanın Xəzərdə ən böyük ticarət donanmasına malik olması Avropa ilə Asiya arasında daşımalarda olduqca mühüm əhəmiyyətə malikdir.

İşin elmi yeniliyi. Məqalədə Azərbaycanın 44 günlük Vətən savaşında qalibiyyəti, Cənubi Qafqazda sülh, təhlükəsizlik və inkişaf üçün zəmin hazırladı və “3+3” formatının irəli sürülməsi üçün əsaslar yaratması ətraflı şərh edilmişdir. Belə ki, Azərbaycanın təşəbbüsü ilə irəli sürülən “3+3” formatının fəaliyyətə başlaması regionda sülh və sabitlik üçün böyük töhfədir. Cənubi Qafqazda sülh və təhlükəsizliyin qorunması baxımından Ermənistanın platformada iştirakı önəmlidir. Lakin platforma çərçivəsində Ermənistanla qonşuluq əlaqələrinin formalaşması ehtimalı qərb dairələrində narahatlıqla qarşılır. Bu da Qərbin təsiri ilə Ermənistanın platformadan yayınması ehtimalını irəli sürməyə imkan verir. Bu formatın həyata keçirilməsi, ilk növbədə, Ermənistanın düşdüyü çətin vəziyyətdən qurtuluşu ola bilər. Ona görə də Ermənistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımalı və tərəflər arasında sülh müqaviləsi imzalanmalıdır. Belə olan təqdirdə “3+3” formatı reallaşa bilər. Gürcüstan isə Rusiya ilə diplomatik münasi-

bətləri olmadığından bu format çərçivəsində əməkdaşlığa hazır görünür.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Abdalov N. *Regional əməkdaşlıqda yeni mərhələ - “3+3” formatı* // <https://respublika-news.az/news/regional-emekdasliqda-yeni-merhele-33-formati>
2. Adıgözəlov K. *Cənubi Qafqaz: yeni geosiyasi konfigurasiya və Azərbaycanın liderliyi* // https://yeniazerbaycan.com/SonXeber_e80457_az.html
3. Ağalarlı M. *Güney Qafqaz bölgəsində sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsində “Şuşa Bəyannaməsi”nin rolu* // *Akademik Tarih ve Düşünce Der-gisi*, 10 (2) 2023, s. 258-274.
4. *Azərbaycanın Mərkəzi Asiyanın türkdilli ölkələri ilə münasibətləri strateji xarakter alır* // <https://qafqazinfo.az/news/detail/azerbaycanin-merkezi-asiyanin-turkdilli-olkeleri-ile-munasibetleri-strateji-xarakter-alir-373748>
5. *Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016)* /məqalələr toplusu/. Bakı: “Poliart” MMC, 2017, 904 s.
6. Baxşəliyev R. *İlham Əliyevin yeni əməkdaşlıq formatı təqdir edilir* // <https://azerbaijan-news.az/posts/detail/ilham-eliyevin-yeni-emekdasliq-formati-teqdir-edilir-1630184036>
7. Əliyev M. *Vətən müharibəsinin regionda yaratdığı yeni geosiyasi reallıqlar* // <https://mod.gov.az/az/pre/38565.html>
8. Həbibov M. *Azərbaycanın Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə əlaqələrində yeni üfqlər açılır* // https://www.yeniazerbaycan.com/YAPxeber_e90395_az.html
9. İlham Əliyev *Şuşa Qlobal Media Forumunda çıxış edib* // <https://president.az/az/articles/view/60544>
10. İsmayılqızı X. *Türk birliyi, İslam həmrəyliyi!* // *İki sahil*. – 2023. – 22 iyun. – № 109. – s. 4. https://www.elibrary.az/docs/qazet/qzt2023_3392.pdf
11. *İstanbulda Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VIII Zirvə Görüşü keçirilib* // <https://president.az/az/articles/view/54183>
12. Mustafə Kamal. M. *Mərkəzi Asiya ölkələri ilə fəal əməkdaşlıq* // <https://respublika-news.az/news/merkezi-asiya-olkeleri-ile-feal-emekdasliq>
13. *Prezident mühüm anons verdi: “Azərbaycan yaxın gələcəkdə...”* // <https://musavat.com/news/pre->

zident-muhum-anons-verdi-azerbaycan-yaxin-gelecekde-ilginc-tehlil_1020495.html

14. *Şuşa Bəyannaməsinin tam mətni // <https://report.az/xarici-siyaset/susa-beyannamesinin-tam-metni/>*

15. *Проведена оценка эффективности Среднего коридора в транспортном сообщении между Европой и Азией // <https://report.az/ru/infrastruktura/provedena-ocenka-effektivnosti-srednego-koridora-v-transportnom-soobshenii-mezhdu-evropoj-i-aziej/>*

XÜLASƏ

Həmzəyev Naqif Ələşrəf oğlu
t.ü.f.d

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin deputatı
dr.hamzanagif@gmail.com

44 GÜNLÜK VƏTƏN SAVAŞINDAN SONRA QAFQAZ VƏ XƏZƏR REGIONUNDA ƏMƏKDAŞLIĞIN YENİ PERSPEKTİVLƏRİ

Azərbaycan ilə Ermənistan arasında 2020-ci il sentyabr ayının 27-dən noyabrın 10-dək davam edən 44 günlük Vətən müharibəsi Cənubi Qafqazda həm hərbi, həm də siyasi sferada qüvvələr nisbətində mühüm dəyişikliklərə səbəb oldu. 44 günlük Vətən müharibəsi müddətində Azərbaycan hərbi sahə ilə yanaşı, diplomatiya və informasiya müharibəsində də əsl qəhrəmanlıq, peşəkarlıq nümayiş etdirdi. Ermənistan kapitulyasiya aktını imzalamalı oldu. Düşmənin 30 illik işğal siyasətinə son qoyuldu. Qarabağla bağlı erməni cəmiyyətində qurulan mif darmadağın edildi.

Açar sözlər: *27 sentyabr, vətən müharibəsi, qəhrəman ordu, suverenlik.*

РЕЗЮМЕ

Гамзаев Нагиф Алашраф
д.и.н.ф

Депутат Милли Меджлиса
Азербайджанской Республики
dr.hamzanagif@gmail.com

НОВЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА НА КAVKAZСКОМ И КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ ПОСЛЕ 44-ДНЕВНОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

44-дневная Отечественная война между

Азербайджаном и Арменией, продолжавшаяся с 27 сентября по 10 ноября 2020 года, вызвала важные изменения в балансе сил как в военной, так и в политической сфере на Южном Кавказе. В ходе 44-дневной Отечественной войны Азербайджан продемонстрировал настоящий героизм и профессионализм как в военной области, так и в дипломатии и информационной войне. Армении пришлось подписать акт о капитуляции. 30-летняя оккупационная политика врага закончилась. Миф, созданный в армянском обществе о Карабахе, был развеян.

После 44-дневной Отечественной войны упор цениться не только на конфронтационные отношения, а на механизмы сотрудничества и реализацию региональных проектов.

Ключевые слова: *27 сентября, Отечественная война, героическая армия, суверенитет.*

SUMMARY

phd Hamzayev Nagif Alashraf
Deputy of the Milli Majlis of the
Republic of Azerbaijan
dr.hamzanagif@gmail.com

NEW PERSPECTIVES OF COOPERATION IN THE CAUCASUS AND CASPAZIAN REGION AFTER THE 44-DAY CIVIL WAR

The 44-day Patriotic War between Azerbaijan and Armenia, which lasted from September 27 to November 10, 2020, caused important changes in the balance of forces in both the military and political spheres in the South Caucasus. During the 44-day Patriotic War, Azerbaijan demonstrated true heroism and professionalism in the military field as well as in diplomacy and information warfare. Armenia had to sign the act of capitulation. The enemy's 30-year occupation policy has ended. The myth created in the Armenian society about Karabakh was shattered.

After the 44-day Patriotic War, emphasis began to be placed not on confrontational relations, but on cooperation mechanisms and the implementation of regional projects.

Key words: *September 27, Patriotic War, heroic army, sovereignty.*